

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi
BUDJETDA XARAJATLARNI NAZORAT QILISH TARTIBINI
RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Sabirov Alisher Pulatovich

O'zbekiston Respublikasi bank moliya akademiyasi tinglovchisi

Mamlakat budjetida markazlashtirilayotgan mablag'lar davlat hukumati organlari va hududiy o'z-o'zini boshqarish organlari faoliyatining moliyaviy asosini tashkil etib, ular hukumat va hududiy hokimiyat organlari tomonidan tegishli funksiyalar va vazifalarning bajarilishi ta'minlaydi. Davlat budjetining barqarorligi mamlakat iqtisodiyoti va eng avvalo, uning ijtimoiy sohasi holatini xarakterlaydigan eng muhim ko'rsatkichlardan biridir. Zamonaviy budjetni barpo etish mamlakat iqtisodiyoti oldida turgan juda keskin o'zgarishlarni amalga oshirish sharoitida sodir bo'lib, ular o'z navbatida, budjetning oldida turgan birinchi darajali vazifalarni ham aniqlab berdi.

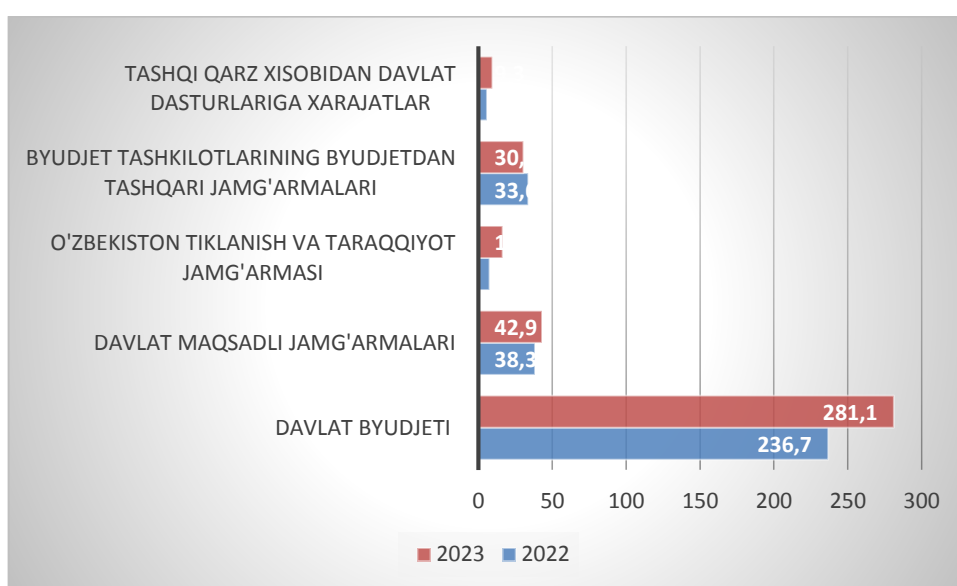
Dunyodagi murakkab va noaniq vaziyat, jahon iqtisodiy o'sish sur'atlarining sekinlashuvi sharoitida O'zbekiston iqtisodiyoti barqaror o'sish sur'atlarini saqlab kelmoqda. Budjet daromadlari va xarajatlarining 2024-yilga mo'ljallangan prognozga ko'ra, iqtisodiy o'sish sur'ati 5,6–5,8 foizni tashkil etadi. 2025–2026 yillarda iqtisodiy o'sish sur'atlari mos ravishda 6,2 foiz va 6,4 foizgacha oshishi kutilmoqda¹. 2024-yilgi Davlat budjeti daromadlari, xarajatlari va taqchilligi prognoziga bag'ishlangan. 2024 yilgi Davlat budjeti xarajatlari 312 921 mlrd so'm miqdorida rejalashtirilgan bo'lib, uning 48,4 foizi ijtimoiy xarajatlarni moliyalashtirishga yo'naltiriladi. Budjet mablag'larini sarflashning asosiy yo'nalishlariga qo'shimcha ravishda rivojlantirish dasturlari kesimida xarajatlar, shuningdek barqaror rivojlanish milliy maqsadlarini amalga oshirishga xarajatlar to'g'risidagi ma'lumotlar hamda bor iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xarajatlar taqdim etilmoqda. Fiskal barqarorlikni ta'minlash maqsadida budjet taqchilligini kamaytirish o'rta muddatli istiqbolga mo'ljallangan fiskal siyosatning

¹ <https://openbudget.uz/api/v2/info/file/fcd09effa11433f5ffd31bcc73167fe0>
www.tadqiqotlar.uz

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

maqsadlaridan biri bo'lib qolmoqda. 2024 yilda Konsolidatsiyalashgan budget taqchilligi 52,6 trln so'm yoki YaIMga nisbatan 4 foizni tashkil etishi prognoz qilinmoqda, kelgusi ikki yilga mo'ljallangan budget mo'ljallarida esa uning YaIMga nisbatan 3 foizgacha qisqarishi ko'zda tutilgan.

Davlat nazorati - tuzilmasi bir muncha murakkab bo'lib, Davlat nazoratining subyektlari moliyaviy nazorat o'tkazish huquqiga ega Hisob palatasi, Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi, Markaziy bank va boshqalar kiradi. Nazorat obyektlari bo'lib mulk shaklidan qat'iy nazar barcha korxonalar va tashkilotlar hisoblanadi.

2-rasm. Konsolidatsiyalashgan byudjet xarajatlar ijrosi , trln so'm

O'zbekistonning davlat byudjeti va moliyaviy resurslarining boshqarilishi mamlakatimizning iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillaridan biridir. 2022-2023 yillar uchun taqdim etilgan statistik ma'lumotlar ko'ra, davlat xarajatlarini nazorat qilish tizimini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi. davlat byudjetining xarajatlari va turli jamg'armalarning o'sishi, shuningdek, muammolar haqida ko'rib chiqar ekanmiz 2022-yilda O'zbekiston davlat byudjeti 236,7 trillion so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yilga kelib bu raqam 281,1 trillion so'mga yetdi. Bu o'sish davlat xarajatlarining oshishini va iqtisodiy rivojlanish uchun qo'shimcha imkoniyatlarni yaratadi. Davlat byudjeti oshishi, ayniqsa, ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarni moliyalashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Davlat maqsadli jamg'armalari 2022-yilda 38,3 trillion so'm bo'lib, 2023

yilda 42,9 trillion soʻmga koʻtarildi. Bu oʻsish davlat tomonidan maxsus loyihalarga qaratilgan eʼtibor va investitsiyalarni koʻrsatadi. Biroq, ushbu jamgʻarmalarning samaradorligini taʼminlash uchun xarajatlar nazoratini yanada kuchaytirish zarur.

Oʻzbekistonda tiklanish va taraqqiyot jamgʻarmasi 2022 yilda 7,4 trillion soʻmni tashkil etgan boʻlsa, 2023 yilda bu raqam 16,2 trillion soʻmga yetdi. Bu, albatta, mamlakat iqtisodiy oʻsishiga qaratilgan kuchli strategiyaning belgisi. Biroq, bu moliyaviy resurslarning samarali boshqarilishi uchun kuchli nazorat mexanizmlarini talab qiladi.

Shuningdek, Byudjet mablagʻlaridan foydalanish ustidan nazorat qilish boʻyicha **vazirlik va idoralarning ichki audit va komplaens xizmati xodimlari uchun Davlat budjeti mablagʻlaridan maqsadli va samarali foydalanish masalalariga bagʻishlangan** seminar oʻtkazildi. Tadbirda taʼkidlanganidek, 2025 yil 1 yanvardan boshlab moliyaviy va boshqa xavflarning oldini olish uchun Qoraqalpogʻiston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari, vazirlik va idoralar, ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 50 foiz va undan ortiq boʻlgan yirik tashkilotlarda ularning birinchi rahbarlari boshchiligida kollegial asosda «Xavflarni boshqarish» qoʻmitalari tuziladi. Bunda, ushbu tashkilotlarning ichki audit xizmatlari qoʻmitalarning ishchi organi ham hisoblanadi

Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamgʻarmalari 2022 yilda 33,6 trillion soʻm boʻlib, 2023 yilda 30,5 trillion soʻmga kamaydi. Bu tendensiya, ehtimol, resurslarni yanada samarali ishlatishga va davlat xarajatlarning oshishiga olib keladi. Ammo, ushbu jarayonni kuzatib borish va nazorat qilish muhimdir.

Tashqi qarz xisobidan davlat dasturlariga xarajatlar 2022 yilda 5,7 trillion soʻm boʻlib, 2023 yilda 9,3 trillion soʻmga koʻtarildi. Bu, oʻz navbatida, davlatning tashqi qarzga boʻlgan bogʻliqligini oshiradi. Shuning uchun, davlat dasturlarini moliyalashtirishda mahalliy manbalar va resurslardan foydalanishni koʻpaytirish lozim.

Oʻzbekistonning byudjet xarajatlarini nazorat qilish tizimini

takomillashtirish mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Davlat byudjeti va jamg'armalaridagi o'zgarishlar, shuningdek, tashqi qarzning oshishi, yanada ehtiyotkorlik bilan boshqarilishini talab etadi. Kelgusida bu jarayonlarning samarali amalga oshirilishi O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sishi va rivojlanishiga xizmat qiladi.

Ta'kidlanganidek, 2025 yil 1 yanvardan boshlab moliyaviy va boshqa xavflarning oldini olish uchun Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari, vazirlik va idoralar, ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 50 foiz va undan ortiq bo'lgan yirik tashkilotlarda ularning birinchi rahbarlari boshchiligida kollegial asosda «Xavflarni boshqarish» qo'mitalari tuziladi. Bunda, ushbu tashkilotlarning ichki audit xizmatlari qo'mitalarning ishchi organi ham hisoblanadi

FOYDANALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 27-avgustdagi PF-6300-son "Davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022 – 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-son Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 24-avgustdagi "2020 — 2024 yillarda O'zbekiston Respublikasi davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" 506-son Qarori.
4. Malikov T.S., Xaydarov N.X., Davlat budjeti. O'quv qo'llanma – T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2007-y.
5. Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya. Darslik. Toshkent moliya instituti. – T.: "Noshir", 2012-y.
6. B.Nurmuhamedova. Davlat budjeti. Darslik. T.: "Iqtisod-moliya"-2019-y.
7. Robert D. Lee Jr., Ronald W. Johnson. Public Budgeting Systems. 10th edition. USA, 2020-y.

8. Jumaniyozov, I. (2020). ISSUES OF ENSURING THE TRANSPARENCY OF SOVEREIGN WEALTH FUNDS. *International Finance and Accounting*, 2020(5), 1.
9. Jumaniyozov, I. (2020). FOREIGN EXPERIENCE IN THE ACTIVITIES OF SOVEREIGN FUNDS. *International Finance and Accounting*, 2020(2), 1.
10. Jumaniyozov, I. T. (2021). Transparency Is A Key Indicator Of The Activity Of Sovereign Wealth Funds. *The American Journal of Management and Economics Innovations*, 3(05), 30-37.
11. Jumaniyozov, I., & Xaydarov, A. (2023). The importance of social insurance in social protection. *Science and Education*, 4(1), 1033–1043. Retrieved from <https://opscience.uz/index.php/sciedu/article/view/4941>
12. Inomjon, J. (2023). GENDER BYUDJETLASHTIRISHDA DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATINING O'RNI. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(6), 1187-1191.
13. Бахронов, Ж., & Жуманиязов, И. (2023). Партисипатор бюджетлаштириш ва уни Ўзбекистонда қўллаш долзарблиги. *Science and Education*, 4(2), 1486–1493. Retrieved from <https://opscience.uz/index.php/sciedu/article/view/5234>
14. Davlatboyeva, M. S. qizi, & Jumaniyozov, I. T. (2023). Yashil byudjetlashtirish va uni O'zbekistonda joriy etish istiqbollari. *Science and Education*, 4(2), 1509–1516. Retrieved from <https://opscience.uz/index.php/sciedu/article/view/5237>
15. Jumaniyozov, I. T. (2019). Evaluation criteria for the efficiency of sovereign funds. *Global science and innovations 2019: Central Asia*. In *International scientific conference.–Nur-Sultan (Kazakhstan)* (Vol. 340, pp. 226-229).
16. Jumaniyozov, I. T., & Abdurahmonov, Q. (2023). TIKLANISH VA TARAQQIYOT JAMG'ARMASINING BANKLAR FAOLIYATIDAGI ISHTIROKI. *PEDAGOGS jurnali*, 35(4), 139-146.

17. Asror, A., & Inomjon, J. (2023). O'ZBEKISTONDA DAVLAT BOSHQARUV ORGANLARI ISH HAQI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. PEDAGOGS jurnali, 35(4), 128-138.
18. I.T.Jumaniyazov, & I.A.Mingboyev (2023). Gender budgeting and prospects for its implementation in Uzbekistan. Science and Education, 4 (5), 1518-1523.
19. Turayevich, J. I., & Akmal o'g'li, S. M. (2023). INVESTITSION LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISHDA TIKLANISH VA TARAQQIYOT JAMG'ARMASINING O'RNI. PEDAGOGS jurnali, 35(4), 147-157.
20. Jia, X., Cui, Y., Patro, R., Venkatachalam, S., Kanday, R. & Turayevich, J. (2023). Application of fractional-order nonlinear equations in coordinated control of multi-agent systems. Nonlinear Engineering, 12(1), 20220335. <https://doi.org/10.1515/nleng-2022-0335>
21. Abdullaev Aybek Nazarbaevich, Jumaniyazov Inomjon To'raevich, Sabirov Mirza Qilichbayevich, & Gulomov Ibrokhim Rustam ugli. (2024). Development Of China's Sovereign Wealth Funds. Wire Insights: Journal of Innovation Insights, 2(1), 1–8.